

R. SOUTHWOOD — Historia życia od początków do dzisiaj i dalej. Świat Książki, Warszawa 2004, 304 str., 125 ryc.

Jesienią ubiegłego roku pojawiło się w księgarniach pierwsze polskie wydanie *Historii życia*, w doskonałym przekładzie Łucji Fostowicz-Frelik i Grzegorza Frelika. Oryginalna, anglojęzyczna wersja została napisana i po raz pierwszy opublikowana w 2003 r. Ta bardzo interesująca książka powstała na podstawie cyklu wykładów prowadzonych przez autora, Richarda Southwooda, na uniwersytecie w Oxfordzie. Zapewne dzięki temu może ona posłużyć za podręcznik dla studentów wydziałów przyrodniczych. Z uwagi na niezwykle przystępną prezentację treści, można ją także polecić szerszemu gronu czytelników nie związanych zawodowo z tą dziedziną nauki.

Polskie wydanie zostało zaopatrzone w podtytuł *od początków do dzisiaj i dalej*, co bardzo dobrze odzwierciedla treść i układ książki. Zostały w niej zaprezentowane kolejne etapy rozwoju życia na Ziemi, począwszy od hipotez dotyczących jego narodzin aż do chwili obecnej. Autor snuje opowieść na kanwie najśłynniejszych znalezisk paleontologicznych, skupiając się na przełomowych momentach ewolucji. Oprócz powszechnie przedstawianej zagłady na granicy kredy i paleogenu analizuje także inne okresy wielkiego wymierania, łącznie z ostatnim, przypadającym na czasy współczesne człowiekowi. Rozwój świata organicznego został powiązany ze zmianami środowiska i relacjami pomiędzy poszczególnymi grupami. W tekst rozdziałów z dużym kunsztem zostały wplecione informacje z zakresu biologii współczesnych organizmów. Szczególnie ciekawe są porównania wymarłych i współcześnie żyjących gatunków, pokazujące różne rozwiązania adaptacyjne zwierząt i roślin w ciągu milionów lat.

W odróżnieniu od historii życia przedstawianej w pracach typowo paleontologicznych, w książce poruszono także zagadnienia związane z rozwojem cywilizacji, począwszy od pradawnych kultur do czasów współczesnych. Wynalazki i postęp ludzkości ukazane są w aspekcie wzajemnego oddziaływania człowieka i środowiska. Autor wybiega także myślą w przyszłość i przedstawia prognozy nadchodzących, globalnych zmian na kuli ziemskiej, będących następstwem aktualnej działalności człowieka.

Dużą zaletą książki jest jej bardzo przejrzysty układ. Kolejne rozdziały odzwierciedlają następujące po sobie okresy w dziejach Ziemi. Zostały one zaopatrzone w ciekawie brzmiące tytuły, nawiązujące między innymi do najważniejszych wydarzeń w ewolucji świata organicznego, przypadających na dany okres, np. *Powstanie zdolnej małpy*. W obrębie rozdziałów wydzielone są ponadto podrozdziały, co umożliwi szybkie odnalezienie informacji interesujących czytelnika. Chronologiczny układ rozdziałów nie należy oczywiście do nowatorskich, ale na podstawie własnej pracy dydaktycznej uważam, że jest on najbardziej przystępny dla kogoś, kto po raz pierwszy pragnie zagłębić się w tajniki ewolucji.

W zrozumieniu treści książki bardzo pomocne są również informacje ogólnogeologiczne, zamieszczone na wstępie każdego rozdziału. Dzięki temu czytelnik poznaje elementy środowiska, które w danym czasie sprzyjały lub wręcz uwarunkowały dany kierunek przemian w świecie organicznym.

Autor podjął się bardzo trudnego zadania, polegającego na zestawieniu wielu danych z zakresu paleontologii i biologii. Dlatego też prezentowane problemy często ujęte są w sposób bardzo skrótowy. Mimo to czytelnik, zaznajamiając się z kolejnymi zdobyczami ewolucji danej grupy, nie ma potrzeby sięgania do słowników i encyklopedii w celu uzupełnienia definicji potrzebnych do zrozumienia tekstu. Dyskutowane elementy budowy

organizmów lub ich procesy życiowe są bowiem na ogół objaśnione w bardzo klarowny sposób. Należy podkreślić także, że fachowa terminologia, która niejednokrotnie zraża czytelnika do tego typu literatury, została ograniczona do niezbędnego minimum.

Cieszy fakt, że autor, choć czasem wyraźnie preferuje którąś z teorii wyjaśniających dany problem, nie stara się jednak narzucić jej czytelnikowi, prezentując także inne, przeciwstawne hipotezy. Oczywiście można postawić w tym miejscu zarzut, że w opracowaniu nie zostały uwzględnione niektóre informacje i teorie. Brak pewnych danych jest w pełni zrozumiały, biorąc pod uwagę fakt, że od napisania książki minęły już 2 lata. Dlatego też na przykład w rozdziale *Na podobój przestworzy* czytelnik nie znajdzie informacji o opierzonym, czteroskrzydłym gatunku dinozaura *Micropraptor gui*, którego odkrycie w Chinach w 2003 roku zrewolucjonizowało poglądy na temat genezy lotu.

Większe zastrzeżenia budzi rozdział *Świat Ediakary*. Autor ograniczył się w nim wyłącznie do interpretacji odcisków jednych z najstarszych skamieniałości jako organizmów zwierzęcych, pomimo coraz powszechniej akceptowanej koncepcji, zakładającej, że w przeważającej części są to pozostałości glonów.

Mozna także polemizować z innymi przekonaniami autora, dotyczącymi między innymi stanowiska systematycznego półstrunowców. Reprezentujące tę grupę graptolity zostały opisane w podrozdziale *Pokrewieństwa i przodkowie kręgowców*. Aktualnie większość badaczy kwestionuje obecność zaczątków struny grzbietowej u współczesnych półstrunowców i tym samym odrzuca ich bezpośrednie pokrewieństwo (pomimo ich tradycyjnej nazwy) ze strunowcami.

Wskazane drobne wady usprawiedliwia fakt, że bardzo wiele też jest ciągle dyskusyjnych. Dlatego też liczne przedstawione w książce problemy pozostawiamy bez jednoznacznej odpowiedzi — na rozwiązanie ich trzeba będzie poczekać. Jest to zachęta dla czytelnika do śledzenia dalszych odkryć na polu paleontologii. Wnikliwy czytelnik będzie mógł skorzystać z zamieszczonego wykazu literatury uzupełniającej, wśród której znalazły się liczne pozycje w wersji polskojęzycznej.

Mankamentem książki jest jej skromna szata graficzna. Czarno-białe ilustracje nie wyglądają zbyt zachęcająco. Należy jednak podkreślić, że ryciny zostały właściwie dobrane i są poprawne merytorycznie. Przedstawiają one skamieniałe szczątki lub też rekonstrukcje niektórych organizmów opisywanych w tekście. Ponadto zostały zamieszczone mapy paleograficzne oraz różne diagramy, schematy, drzewa rodowe itp., pomocne w zrozumieniu opisanych wydarzeń, procesów geologicznych oraz budowy i funkcji życiowych organizmów. Tak dobrane ilustracje podkreślają dydaktyczny cel tej książki.

W ostatnich latach ukazało się wiele pozycji, w których poruszano tematykę ewolucji życia, począwszy od banalnych opracowań przeznaczonych dla dzieci i młodzieży po dzieła typowo naukowe. Uważam, że spośród nich warto wybrać właśnie tę książkę, gdyż reprezentuje ona gatunek popularnonaukowy w najlepszym tego słowa znaczeniu. Z powodzeniem można ją uznać za wademekum dla pasjonatów paleontologii i ewolucjonizmu i dlatego warto ją polecić wszystkim, którzy pragną szczegółowiej zapoznać się z tą frapującą dziedziną wiedzy. Oczywiście nie wyczerpuje ona tak złożonej problematyki, jaką jest historia życia na Ziemi. Pozwoli ona natomiast czytelnikowi usystematyzować wiedzę z zakresu ewolucji i zapewne stanie się inspiracją do poszukiwań specjalistycznych opracowań, zasygnalizowanych zagadnień.

Ewa Świerczewska-Gładysz